

Népismeret testmozgással és játékkal

– Német népismeret helyismereti vetélkedő a ceglédberceli általános iskolában

Folklore with exercise and game

– German folklore local knowledge rally in elementary school of Ceglédbercel

ÖSSZEFOGLALÁS: Céлом, hogy bemutassam, a népismereti témákat is fel lehet dolgozni úgy, hogy közben a gyerekek pozitív élményeket szerezzenek. Ehhez kidolgoztam egy helyismereti vetélkedőt, melynek során a csoportos tanulás és a játék módszert alkalmaztam. A vetélkedő külső helyszíneken zajlott. A kérdőíves felmérés azt mutatta, hogy a gyerekek nagyon pozitívan fogadták az átlagostól eltérő, játékos oktatási módszereket. Az általam kidolgozott és megvalósított vetélkedőt fogom a cikkemben bemutatni.

Kulcsszavak: népismeret, német nemzetiség, helyismereti vetélkedő

ABSTRACT: My goal is to introduce people that the topics of ethnography can also be worked out while the children get a positive experience. To do this, I have developed a local knowledge rally. I used the group learning and the game method. The competition took place on the outside. The questionnaire survey showed that the children received very positive the non-standard educational methods. I will present the rally in my article I worked out and realized.

Keywords: ethnography, german nationality, local knowledge rally

Bevezetés

Mi az a két dolog, ami elkísér minket életünk során? **A mozgás és a játék.** Erre a két dologra van szüksége a csecsemőnek, mikor erőlködve nyúl játéka után, azután végre sikerül hasra fordulnia. Erre lenne szüksége minden iskolás gyereknek, akik 45 perc feszített mozdulatlan figyelemre vannak készítetve. És erre volt szüksége drága nagymamának, aki azt mondta: „**Akkor szeretnék meghalni, ha már nem tudok szőlőt kapálni.**” És dédanyámnak, aki 80 évesen is megvert römiben.

Témaválasztásom egyértelműen befolyásolta német nemzetiségi származásom és szülőfalum, **Ceglédbercel község szeretete.** A német nemzetiségi kultúrával már gyermekkoromban megismerkedtem a dédmamámtól tanult sváb dalokon, mondókákon keresztül. A hagyományok, az ősök tisztelete és szeretete meghatározó része volt mindennapjainknak. Másrészt nagyon érdekelt a magyarországi németek történelme.

Ceglédbercel másodtelepítésű község. Az első telepések 1784-ben érkeztek, de nemsokára pestisjárvány miatt a falu elnéptelenedett. A második betelepítésre 1791-ben került sor. Javarészt magyarországi német családok érkeztek erre a területre. A második világháború után elkezdődtek az itt élő svábok megpróbáltatásai: egy részüket kényszer munkatáborokba hurcolták, másokat kitelepítették. Ennek a megtört németiségnek ilyen körülmények között kellett megőriznie sváb kultúráját, nyelvét, szokásait, öltözkédét.

1990-től kezdve folyamatosan létezik **német nemzetiségi oktatás** Ceglédbercelen. A történelmi tények ismerete nélkül nem tudhatnánk, milyen nagy jelentősége van ennek. A nemzetiségi tagozaton heti egy német hon- és népismeret órá-

juk van a gyerekeknek. A német hon- és népismeret tantárgy oktatásában egy központi tankönyvet használnak, ami sajnos nem tartalmazza a helyi sajátosságokat, mint dialektus, népviselet. Helyi kezdeményezésre **próbálnak speciális munkafüzetet szerkeszteni**, de ez még kísérleti stádiumban van. A tanórák hagyományos tantermi keretek között zajlanak, évente egyszer látogatják meg a Faluházat. A tanórákon általános volt az unott, érdektelen hangulat.

A gyakorlatról hazaérve elgondolkodtam, mit is lehetne kezdeni, **hogyan lehetne a gyerekek érdeklődését felkelteni** egyidejűleg a szabadidő hasznos eltöltésével. Ezután kidolgoztam a „**Dorfrallye Ceglédbercel 2017**” elnevezésű helyismereti vetélkedőt.

Módszerek

Dolgozatom elkészítését a téma kiválasztásával kezdtem, **kutatási módszerként az interjút használtam.** Részben strukturált interjút választottam, melyben nyitott kérdések szerepeltek. A kérdezettek szabadon elmondhatták véleményüket, érzésüket a témával kapcsolatban, egyes esetekben új kérdések is felmerültek, máskor egy-egy kérdés kimaradt. Az interjúalanyaim helyi idős emberek voltak, **szám szerint 15 személy**, akiket főként saját gyerekkorukról, játékaikról, családi életükről, a német nyelv mindennapi használatáról, régi szokásokról, hagyományokról kérdeztem.

Elsősorban a háború előtti időkről gyűjtöttem visszaemlékezéseket. Az interjúk hanganyagát rögzítettem, és jegyzeteket is készítettem. Az alanyokat elsősorban személyes ismeretségi körömből választottam ki, mert fontos volt a bizalmi viszony. Sajnos a múlt megrázó esemé-

Szerző:

SZEIDL VERONIKA

Munkahely: GYED
(Ceglédberceli Általános
Művelődési Központ
Napsugár Óvodája és
Alma Bölcsődéje)
e-mail: veronika.szeidl@
gmail.com

Főbb kutatási területek:
magyarországi, ezen belül
a ceglédberceli német
nemzetiség történelme,
néprajza, ének-zene-tánc
kultúrája.

Rovatvezető:

RÁNKY MÁRTA

ELTE PPK ESI, tanársegéd
ranky.marta@ppk.elte.hu

neyei miatt **többen nem vállalták az interjú készítését**, vagy nevük elhallgatását kérték, mert mai napig félnek a meghurcolástól. Az interjúkon hallottakból kifejezetten a svábok mindennapi életére vonatkozó ismereteket használtam fel dolgozatomhoz. Ezután **megvizsgáltam az iskola dokumentumait**, elsősorban a pedagógiai programot és a német népismeret tanmenetet. Elemeztem, mi az, amit a hallottakból be lehetne építeni a német nemzetiségi nevelésbe. A dokumentumelemzésekből arra a következtetésre jutottam, hogy habár az iskola minden tekintetben eleget tesz a törvényi előírásoknak, **nincs megfelelő tankönyv**, illetve segédanyag, amiből a helyi német népismeret a gyermekek kellőképpen megismerhetnék.

Úgy gondolom, hogy éppen ezért a népismeret oktatásban nagyon nagy jelentősége van az **átlagostól eltérő oktatási formáknak**, hogy a gyerekek élményszerű tapasztalás útján ismerjék meg elődeink, a helyi ceglédberceli svábok múltját, mindennapjait. **Ezért egy nem szokványos módszert, a vetélkedőt választottam**, amit összekötöttem a szabadidő aktív eltöltésével. A vetélkedő során non-formális tanulási módszereket alkalmaztam, mint: csoportos tanulás, verseny, játék. De minden módszer közül legfontosabb: a játék.

A helyismereti vetélkedőt **„Dorflallye Ceglédbercel 2017”** névre kereszteltem. Az elnevezésben sajátosságosan keveredik a német és az angol nyelv, aminek az az oka, hogy német nyelvterületen is az angol „rallye” szót használják arra a terepjárásra, falujárásra, csillagtúrára, amire mi is készülünk. A „rallye” szó eredetileg angol eredetű sportnyelvi (*autósport*) szó, melynek jelentése: „autós terepverseny, csillagtúra”. Mi négy kerék helyett két

lábón jártunk. (<https://topszotar.hu/idegen-szavak/rali>)

Az oktatási módszer megfogalmazásánál azért nem használok a „projekt” szót, mert a gyerekek nem a hét minden napján foglalkoztak szigorúan csak ezzel a témával, hanem **szabadidejüket hasznosan felhasználva**, saját maguk beosztva, kötetlenül dolgozhattak. (*Lada, 2018*)

A vetélkedő célja volt a rekreáció, vagyis a gyerekek szabadidejének aktív eltöltése, ezáltal új információk szerzése. Továbbá célom volt, hogy kilépjünk az iskola kapuin, **felkeltsem a gyerekek érdeklődését** a hon- és népismeret tananyag iránt egy újfajta megközelítéssel (*vetélkedő*), forduljanak az idősebb generáció felé, hallgassanak tőlük meséket, történeteket, elbeszéléseket, kooperatívan munkálkodjanak a szülőkkel, ismerjenek meg új helyeket, pozitív attitűd formálódjon bennük a német nemzetiség iránt, növekedjen nemzetiségi öntudatuk, és azokat a tanulókat is motiváljam, akiknek nincsenek helyi gyökereik.

A helyismereti vetélkedő helyszíne: Ceglédberceli Eötvös József Nyelvoktató Nemzetiségi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola volt. Ennek egyik oka, hogy az iskola nyelvoktató nemzetiségi általános iskola, ahol kiemelt figyelmet fordítanak a német nyelv és a német népismeret oktatására, valamint a nemzetiségi nevelésre. Másik oka, hogy itt töltöttem gyakorlatomat, és megfigyelhettem a népismeretórákat.

A helyismereti vetélkedő időtartama: 2017. 11. 06–27. A vetélkedőt a Falunap utáni időszakra időzítettem. A Falunap, november negyediké, egy emléknap. Ekkor tért haza az utolsó kényszermunkásokat szállító szerelvény. Ezért a nemzetiségi tartalom adott volt.

Az egyéni feladatok megoldására **két hét állt rendelkezésre**, a rallye-t pedig a második héten rendeztük meg. Első héten bejelentettem a tanulóknak, hogy helyismereti vetélkedőt szervezek, figyelmesen járnak körbe a falu nevezetességeit. Második héten **kiosorsoltuk a három csapatot**. Összesen 15 tanuló került 3 csapatba, tehát 5-5 fős csapatok jöttek létre. Ekkor megkapták és kiosztották egymás között az egyéni feladatokat. Minden gyerek kapott egy feladatot, aminek utána kellett járni, nézni, olvasni, másolni, fotózni, kivágni, ragasztani. Munkájuk eredményét a csapatok egy-egy tablón rögzítették. Ez után következett a várva várt rallye, vagy más néven csillagtúra, majd utolsó héten az eredményhirdetés.

A megvalósító az akkori 5. a osztály volt. Azért választottam ezt az osztályt, mert német nemzetiségi tagozatos osztály, másrészt korábbi gyakorlatom során már találkoztam velük. Az osztály létszáma 16 fő, ami viszonylag kis létszám, de a nyelvoktatás szempontjából ez inkább előny. A versenynapra sajnos egy tanuló lebetegedett, így 15 fő vett részt rajta. Az iskolában egy projekthétre készültek, ezért nem tudtam több osztályt bevonni.

A helyismereti vetélkedő sikerességét kérdőíves módszerrel mértem le. A vetélkedő előtt és után is kitöltötték a gyerekek egy elégedettségmérő kérdőívet, ezek értékelését a későbbiek során ismertetem. A helyismereti vetélkedő feladatait úgy építettem fel, hogy a gyerekek rajtuk keresztül megismerhessék községünk sváb értékeit: **ételeket, borokat, szőlőművelő eszközt, történelmet, zenéket, táncokat.** A helyi változatos zenei, kulináris, történelmi, irodalmi és a néphagyományokat feldolgozó ismeretanyag megfelelő alapot biztosított a helyismereti vetélkedő összeállításához.

Az alábbi munkaformákat alkalmaztuk: kooperatív csoportmunka, differenciált csoportmunka, páros munka, frontális munka, egyéni munka. Meggyőződésem, hogy a jelenkor oktatásában egyre nagyobb teret kell engednünk a non-formális és az informális tanulásnak. A mai kor gyermekei nem képesek oly módon elviselni a tanórák monotonitását, mint néhány évvel idősebb társaik. Éppen ezért **szükséges** a hagyományos órák közé **egy-egy nem hagyományos órát és minél több mozgást tervezni**. A szabadidejük aktív eltöltésével szerzett információ más, mint a többi. Ha saját munkájuk van benne, tevékeny módon, élményszerűen jutnak új ismeretekhez, jobban fogják értékelni azt. Ezért dolgoztam ki egy olyan vetélkedőt, melynek során a gyerekek saját kutatómunkát végeznek. A „falujáráson”, **kilépve a tanteremből**, egy izgalmas túra során érdekes dolgokat tudhatnak meg településünről. A feladatokat úgy állítottam össze, hogy a gyerekek olyan helyekre is eljussanak, ahol eddig nem jártak és olyan dolgokat is megfigyeljenek, amik mellett eddig lehet, hogy elsétáltak. Célom volt a szellemi és fizikai aktivitás elérése. (Bajusz, 2011)

A vetélkedőt az osztály német népismeret tanárával, Molnár Lászlónéval közösen dolgoztuk ki a 2012. évi Berzel-Rally alapján. Öt éve nem rendeztek ehhez hasonló falujáró versenyt. A korábbi évekhez képest teljesen megváltoztattam, kibővítettem a vetélkedőhöz kapcsolódó kérdéssort, illetve a szülőket, nagyszülőket is belevontam a feladatokon keresztül a kutatómunkába.

A helyismereti vetélkedő megvalósításában részt vettek a Ceglédberceli Kultúrház és Könyvtár dolgozói is. A könyvtárban helyeztük el a gyerekek számára a segédanyagokat: könyveket, naptárakat, a táblához kartonpapírokat, illetve itt tudtak díjmentesen internetezni, fénymásolni, nyomtatni, szkennelni. Az itt dolgozók készségesen álltak rendelkezésre a nyitvatartási időben.

A „Dorfrallye Ceglédbercel 2017” helyismereti vetélkedő eredményeként a gyerekek megismerkedtek a korabeli ceglédberceli svábok életével és a mai emlékhelyekkel, sokoldalú ismereteket szereztek a helyi német népismeret témával kapcsolatban. Fejlődött szókincsük a megismert új használati eszközökön keresztül. A csoportmunka hatására javult az együttműködő képességük, az empátikus érzékük, a szociális képességük, fokozódott az egymásra figyelés. Nagyobb empátiával fordultak idős családtagjaik felé.

Növekedett személyes motiváltságuk, a máskor motiválatlan gyerekek is bekapcsolódtak a feladatokba. Növekedett az önbizalmuk, a magabiztosságuk. Fejlődött az önállóságuk, a cselekvő- és szervezőképességük.

Mindezt az egyes feladatokon keresztül sikerült elérni.

A helyismereti vetélkedő egyéni feladatait a gyerekek a csapatok kialakítása után kapták kézhez, majd osztották szét egymás között. Az alábbi feladatok közül választhattak:

1. **Selfie a dédivel** (rövid interjú és közös kép a dédszülővel)
2. **Sütünk, főzünk** (helyi sváb sütemény elkészítése a szülőkkel, nagyszülőkkel)
3. **„Annak a gircses-görcsös szőlőtőkének a leve”** (jellemzők a cerszezi fűszeres szőlőfajtáról és a kacorkésről)
4. **Google Maps** – Novyi Donbas (Ceglédbercel-Novyi Donbas útvonal megtervezése) (Polónyiné, 2017)
5. **„Keresem a dalt, keresem a hangot”** (keringő és egy indulókotta keresése) (Kaposi, 2017)

Az egyéni feladatok megoldásait, fotókat, nyomtatott anyagokat felhasználva **tablót kellett készíteni a csapatoknak**. A tábló elkészítése csoportmunka volt. A három csapat által készített három tablót az iskolában kiállítottuk. Mindenki lelkesen dolgozott, és a könyvtárban nyüzsgő gyereksereg jelezte, hogy jól működik a csapatmunka. Legnagyobb sikerem a szülőkkel kapcsolatban, hogy egy olyan anyuka készített életében először sváb süteményt, aki Budapestről költözött Ceglédbercelre.

A három csapat részvételével szerveztünk egy rallye-t, vagy csilagtúrát is, aminek megrendezésére egy szép napos novemberi délután került sor. A túránk Ceglédbercel község területén vezetett, előre meghatározott útvonalon, 16 állomással. Ezáltal a szabadidő aktív eltöltését szellemi és fizikai felfrissüléssel kapcsoltuk össze. Legfontosabb célom volt, hogy a gyerekek elhagyják az iskola falait, friss levegőt szívjanak és túrázzanak egy jó nagyot. A táv körülbelül 2 km, amit a feladatok megoldásával együtt 1,5 óra alatt kényelmesen teljesítettek. Már maga a tudat, hogy kilépünk az iskolából, izgalommal és lelkesedéssel töltötte el őket. A vetélkedő útvonalát úgy állítottam össze, hogy a gyerekek az út során megismerkedjenek Ceglédbercel történelmével a kezdetektől napjainkig, illetve a kültéri szobrokon, házakon, emlékműveken olyan izgalmas, érdekes részleteket is megfigyeljenek, amit eddig nem. Az alábbiakban ismertetem az állomásokat:

1. Faluház
2. Polgármesteri Hivatal
3. I. világháború hősi halottjainak emlékműve
4. 1956-os emlékmű
5. II. világháború áldozatainak emlékműve
6. Szent István-szobor
7. Nepomuki Szent János-szobor
8. Trianoni emlékmű
9. Temető: régi német síremlékek
10. Születelői szobra
11. Szabó Pál Szabadidőpark
12. Kossuth Lajos utca: harangláb
13. Kossuth Lajos utca 8.: századfordulón épített parasztház
14. Motorkereskedés
15. „Málenkij robot” emlékmű
16. Végállomás: általános iskola

A helyismereti vetélkedő zárónapján került sor az elkészített tabló és a rallye menetleveleinek értékelésére. A gyerekek édességgel, íróeszközöket tartalmazó ajándéktáskákkal térhettek haza.

Eredmények

A vetélkedő nagyon jól sikerült. A gyerekek a községünkre jellemző speciális ismereteket szereztek a rallye kérdéssora és az egyéni feladatok elvégzése során egyaránt (pl. *Nepomuki Szent János a falu védőszentje, kacorkés egy szőlőművelő eszköz, amit a helyi gazdák is használtak, használnak*). **Fejlődött kommunikációs készségük** a dédivel folytatott interjú vagy a rallye motoros boltos feladata által. Bővültek, mélyültek **történelmi ismereteik** a kényszermunkára elhurcoltakkal kapcsolatban.

Bővült ismeretük a **helyi emlékművekkel** kapcsolatban. Tevékenyen részt vettek a helyi sváb **ételek receptjeinek** felkutatásában és elkészítésében, közösen munkálkodtak a szülőkkel. Sikerült a szülőket, nagyszülőket is bevonni a német nemzetiségi nevelésbe, akik nagyon lelkesek voltak. Fejlődött bennük a **csapatsszellem** a versengés és a közös tablókészítés során. Bővült helyismeretük azáltal, hogy korábban nem látott **emlékműveket**, emlékhelyeket ismertek meg (pl. *a temetőben a német nemzetiségi síremlékek*). Növekedett bennük az **empátia**, tolerancia idős családtagjaik és a háborús áldozatok irányában. És a legfőbb célom is teljesült, a közösen átélt élmény hatására növekedett bennük az **érdeklődés a német hon- és népismeret tananyag iránt**.

Mindezek bizonyítására kérdőíves módszert használtam. A program kezdetekor, **2017. 11. 13-án** készítettem az **első elégedettségmérő kérdőívet**. A kérdőíves felmérés célja az volt, hogy felmérjem, a gyerekeket mennyi-

re érdekli a német hon- és népismeret tantárgy, illetve milyen aktívan vesznek részt a helyi sváb kultúra művelésében. A kérdőíves felmérésből az látszik, hogy bár az összes gyerek részt vett már valamilyen helyi sváb kultúrával kapcsolatos rendezvényen, de közülük 47% nem tartotta azt érdekesnek. A válaszadóknak csupán kevéssel több, mint fele (53%) szokott otthon a régi időkről beszélgetni a szülőkkel, nagyszülőkkel, ami szerintem lesújtóan alacsony arány. Majdnem minden gyereken (13 fő) volt már svábruha, ami azért lehetséges, mert sok német nemzetiségi rendezvény van, ahol az iskolás gyerekek is fellépnek. Többségük jól érzi benne magát. A gyerekek 53%-a táncol sváb táncsoportban, ami viszonylagosan jónak mondható. Ők elmondhatják, hogy szabadidejüket aktívan, testmozgással, táncolással töltik. A gyerekek 33%-a tanul zenét a helyi zeneiskolában. Ez nagyon pozitív. Kár, hogy általános iskola után többségük nem folytatja zenei tanulmányait. A gyerekek kétharmada (67%) érdekesnek tartja a német hon- és népismeret tantárgyat. Tehát van mit tenni érdeklődés fenntartása, motiválás tekintetében.

A **második kérdőíves mérést 2017. 11. 27-én** a program zárónapján készítettem. Célom az volt, hogy felmérjem, mennyire tetszett nekik a vetélkedő, és hozzásegítette-e őket ahhoz, hogy jobban érdekelje őket a népismeret tantárgy. Nagy örömmre szolgál, hogy ugyan a gyerekeknek fele csak általánosan kötődik a német hon- és népismeret tantárgyhoz, de a **válaszadók 86%-a nagyon jól érezte magát**. Ez mutatja a program sikerességét. A gyerekek **50%-ának pozitív irányban változott a véleménye** és úgy érzi, jobban kötődik a tantárgyhoz a vetélkedő hatására. **100%-a szívesen venne részt hasonló rendezvényen** és mindenki ajánlaná a programot más diákoknak is, ami szintén nagyon pozitív visszajelzés. Kritikaként fogalmazták meg, hogy több tanár kellett volna az állomásokra, mert csak ketten voltunk. Többen kiemelték, hogy kifejezetten tetszett nekik, amikor a temetőben a régi német síremlékeken kellett feliratokat keresni. Megjegyezték, hogy nagyon szeretnék, ha többször lenne ilyen esemény egy évben. Azt hiszem, mindent elárul, hogy a gyerekek azt kérdezték: „Ugye tavaszra is lesz valami?”

Következtetések

Tanítóként szeretném azt a pozitív attitűdöt, a hagyományok tiszteletét és szeretetét átadni a gyerekeknek, amit én átéltem, és amit én érzek. Azért választottam dolgozatom témájaként a

német hon- és népismeret oktatást, mert meggyőződésem szerint, ennek a tantárgynak kell lenni a „színfolt-nak” a nemzetiségi oktatásban. Ennek a tantárgynak a feladata az érdeklődés felkeltése, a pozitív attitűd formálása a magyarországi németek néprajzán keresztül. Ez a témák széles skálája miatt egyszerű, viszont tartalma miatt nehéz feladat, mert a mai kor gyermekét nem igazán érdeklik a régmúlt dolgok. Célom volt bemutatni, hogy ezeket a témákat is fel lehet dolgozni úgy, hogy közben a gyerekek pozitív élményt szerezzenek és előtérbe kerüljön a rekreáció. Ehhez ki kellett lépni az iskola kapuin. Tapasztalataim és a kérdőíves felmérés azt mutatják, hogy a gyerekek nagyon pozitívan fogadják az átlagostól eltérő oktatási módszereket, a mozgást, a játékot. A gyerekeket már az érdeklődővé tette, hogy kimentünk a szabadba. Szabadidejük aktív eltöltése által pedig új ismeretekhez jutottak.

Fontosnak tartom, hogy a nemzetiségi oktatásban **sokkal több hangsúlyt kapjon a német hon- és népismeret oktatás**, mert ezzel a tantárggyal tudjuk az elhaló sváb identitástudatot feléleszteni, a gyerekeket bevonni a helyi sváb kulturális életbe, bővíteni helyismereteiket és ezek által szorosabbra fogni kapcsolatukat otthonukkal, Ceglédbercellel.

„Was Heimat ist, kann ich nicht sagen, ich muß das in meinem armen Herzen tragen.” (Tóth, 2015, 113. o.)

„Nem tudom megmondani, hogy nekem a Haza mit jelent, ezt az én szegény szívemben kell hordanom.”

Irodalomjegyzék

Kaposi József, 2017: Fúvószenekarok Ceglédbercelen, Ceglédbercel, kiadja a Ceglédberceli Német Nemzetiségi Kultúregyesület, 1–50. o.

Polónyiné Zsuzsanna Ibolya, Polónyi Péter, Scheffer Krisztina, 2017: A hely neve: Novij Donbasz, Ceglédberceli füzetek 6, Ceglédbercel, Ceglédberceli Német Nemzetiségi Ifjúsági Egyesület, 1–240. o.

Tóth Ágnes, 2015: A múlt birtokbavétele önmagunk megismerése – A magyarországi németek kitelepítése, *Deliberationes*, 8/2, 106–113. o.

Internetes források:

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Dr. Bajusz Klára: A felnőttkori tanulási szakágazatai, Pécs, 2011 http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/felnottkori_tanulas/11_formlis_nonformlis_s_informlis_tanulas.html utolsó elérés: 2018. 04. 17.

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Tudástár, Lada László: Oktatási módszerek <http://ofi.hu/tudastar/problemak-kerdesek/oktatasi-modszerok> utolsó elérés: 2018.04.17.

Topszótár: rali jelentése: <https://topszotar.hu/idegen-szavak/rali> utolsó elérés: 2019. 08. 14.